

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Boeken

Steungevende psychotherapie op psychoanalytische basis

Arseen De Rijck

Dit boek is de neerslag van een studiedag die de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalytische Psychotherapie voorjaar 1993 hield.

De samenstellers J.J.L. Derksen en O.N. Markx wijzen in hun inleiding op het belang van het steungevend element dat de laatste jaren in allerlei psychoanalytische studies meer en meer gewicht heeft gekregen.

Menig psychoanalyticus deed vroeger nogal neerbuigend over het steungeven als zou dit niet behoren tot het zuiver psychoanalytische werk en overgelaten kunnen worden aan minder opgeleide psychotherapeuten. Sinds Wallerstein echter in 1986 in zijn boek *Forty-two Lives in Treatment* aantoonde dat inzichtgevend, exploratieve psychoanalyses minder en steungevende psychoanalytische psychotherapieën (PSP) meer dan verwacht goede en blijvende resultaten opleveren, is er meer waardering voor het steungeven.

Het gedurende de laatste decennia toenemende aantal behandelingen van patiënten met vroege ontwikkelingsstoornissen toont de noodzaak om aan andere therapeutische procédés dan de klassieke (duiding, reconstructie, doorwerken) meer aandacht te schenken.

In hoofdstuk twee geven Frans de Jonghe, Simone Kool en Piet Reinierse een theoretische onderbouwing aan het begrip 'steun' in de psychoanalytische behandeling. Ze stellen de ontwikkelingen in de psychoanalyse uit de 'post-klassieke' periode (na de jaren vijftig tot heden) tegenover deze van de 'klassieke' periode (van 1923 tot de jaren vijftig). Voor een goed begrip van de psychopathologie wordt, naast de notie van conflict, nu ook meer aandacht geschonken aan vroege ontwikkelingsstoornissen die aanleiding geven tot egodefecten en

stoornissen in de narcistische uitrusting van de persoonlijkheid. Behalve het conflictuele komt ook een existentiële benadering naar voren.

Therapeutische procédés als 'holding', 'containing' en 'empathie' worden erg belangrijk. De relatie met de primaire objecten en de nawerking daarvan, ook in het psychisme van de volwassene, wordt op de voorgrond geplaatst. De hier geponeerde hoofdstelling luidt dat steun nodig is in alle vormen van psychoanalytische psychotherapie, maar in wisselende mate en op verschillende niveaus. Wat de psychoanalytische psychotherapie betreft zou de steun zich vooral via deze primaire relatie laten voelen. Hans Veltman belicht in het volgende hoofdstuk de verschillen in techniek bij steun- en inzichtgeven. Het steungeven wordt hier vooral gezien als directief en structurerend interveniëren bij patiënten met eerder beperkte mogelijkheden, waarbij men geen diepgaande structurele veranderingen beoogt.

In het vierde hoofdstuk worden de steunende aspecten van de korte dynamische psychotherapieën door Guus Feiertag uitvoerig beschreven. Het blijkt dat Malantherapieën, zonder dit zo uitdrukkelijk te stellen, bijna altijd gemengde inzicht- en steungevende therapievormen zijn. Van de korte dynamische psychotherapieën die uitdrukkelijk aandacht aan het steungeven schenken, worden er door de auteur slechts twee uitgekozen: die van Luborsky en Mark, en die van Pinsker, Rosenthal en McCullough, allebei van 1991.

Steun geven kan belangrijk zijn in de behandeling van oudere mensen en patiënten met lichamelijk lijden. Dit wordt door Jan van de Sande in hoofdstuk vijf helder aangetoond. In het zesde hoofdstuk wijst Nelleke Nicolai op de belangrijke punten waarop we in de behandeling van slachtoffers van seksueel misbruik moeten letten. Ook daar is de inbreng van het steunelement belangrijk. Ten slotte beschrijft Geerhard Schaap zijn ervaringen met steunge-

vende psychoanalytische psychotherapie bij verslaafden.

Bij deze diverse categorieën van patiënten is een deskundig gebruik van zowel steungeven als inzicht brengen aangewezen.

Na lezing van dit boek dienen, om niet in verwarrende te geraken, enkele punten omtrent de term 'steungevende psychoanalytische psychotherapie' verduidelijkt te worden.

Allereerst: om welk soort steun gaat het en voor welk soort patiënten is hij bedoeld? De aard van die steun hangt grotendeels af van het therapeutisch doel dat ons voor ogen staat. Er zijn steungevende elementen die we terugvinden in iedere psychoanalytische psychotherapie, zowel in de klassieke kuur als in al de varianten van de psychoanalytische psychotherapie. In alle gevallen spelen 'holding', 'containment' en 'empathie' in meer of mindere mate een rol. Ook zal het psychoanalytische kader steeds een steunfunctie vervullen, maar de gegeven steun zal verschillen vertonen gaande van een strak kader voor neurotische patiënten (met een vrij stevige Ik-structuur) tot een setting met allerlei varianten voor mensen met zwakke draagkracht of een disharmonische persoonlijkheid. Onze werkwijze zal dus duidelijk verschillen naar gelang van de aard van de behandelde personen.

Willen we bij iemand alleen zijn symptomen verlichten, hem effectiever met zijn afweermechanismen leren omgaan, hem sterken in zijn gevoel van eigenwaarde zonder de omliggende structuur uitdrukkelijk te veranderen, dan nemen we een directieve en structurerende houding aan. Dit dient in elk geval een weloverwogen keuze te zijn, want deze attitude gaat in tegen wat ons als psychoanalytici bijna heilig is: aan de patiënt de vrijheid laten om zelf zijn denken en handelen te bepalen en te vinden. Het gevaar is immers niet denkbeeldig dat men hem op bepaalde wezensvreemde patronen gaat fixeren. Dit gevaar moet afgewogen worden tegen de risico's van een openleggende therapie. De verantwoordelijkheid voor een dergelijke beslissing kan soms zwaar wegen.

Dit boek gaat over zeer actuele en zeer belangrijke vragen in onze psychoanalytische praktijk. De kwaliteit van de diverse bijdragen maakt het tot een aanrader!

J.J.L. Derksen en O.N. Markx (red.) (1994), *Steungevende psychotherapie op psychoanalytische basis*. De Tijdstroom, Utrecht. ISBN 90-352-1521-4, 91 pagina's

Literatuur

Wallerstein, R. (1986), *Forty-two lives in treatment: a study of psychoanalysis and psychotherapy: the report of the Psychotherapy Research Project of the Menninger Foundation, 1954-1982*. Guilford Press, New York

Dr. A. De Rijk is een zelfstandig gevestigd psychoanalyticus en bestuurslid van de Belgische Vereniging voor Psychoanalyse.

Psychoanalyse en muziek

Jef Dehing

Wie zei ook weer dat elke psychoanalytische interpretatie buiten de dito context beschouwd moet worden als een vorm van geweld (wat natuurlijk niet betekent dat de psychoanalytische situatie per se tegen dit risico gevrijwaard is)? Ik griezelen een beetje wanneer de psychoanalyticus zijn duidingsbatterijen richt op de kunst, of hij hierbij nu de kunstenaar dan wel de artistieke creatie in het vizier neemt. Ik was dan ook benieuwd hoe het boek *Psychoanalyse en muziek* mijn geprefereerde kunstgebied zou benaderen.

De uitgave bundelt de bijdragen van de tweede studiedag van de Stichting Psychoanalyse en Cultuur op 21 september 1991. De redactie koos ervoor om de gesproken teksten in hun oorspronkelijke vorm te publiceren. Tegen de heterogeniteit van het aldus aangeboden materiaal zie ik niet zoveel bezwaar; wel te betreuren zijn de talrijke zetfouten die de tekst ontzien en soms zelfs het begrijpen ervan bemoeilijken.

Christa Widlund onderzoekt in haar inleidende artikel, *De relatie tussen muziek en psychoanalyse*, hoe beide disciplines elkaar van dienst kunnen zijn. Muziek confronteert ons met enkele paradoxen: ze heeft talige aspecten, maar verschilt grondig van de 'discursieve, lineaire gestructu-

reerde' taal; ze heeft haar wortels in het primair procesdenken, 'grijpt terug op de allervoegste, zelfs pre-natale ervaring met de moeder' (p. 3) en doet ons regrediëren, maar haar structuur kan uitzonderlijk fijn en complex zijn en blijkt geven van een superbe beheersing. De psychoanalytische bijdrage tot de muziek die Widlund voorstelt, lijkt me eerder therapeutisch – om niet te zeggen pedagogisch. De psychoanalyticus wordt hierbij degene die met zijn 'theorieën over hoe mensen van binnen in elkaar zitten' (p. 1) weet hoe het moet: 'le Sujet Supposé Savoir', die het ook écht weet! Dan houd ik meer van de associatie tussen muziek en rouwproces waarmee Widlund besluit: 'Het luisteren naar muziek', dat 'ons helpt om de eindigheid onder ogen te zien' (p. 10).

Etty Mulders bijdrage, *Woord, beeld en gedachte*. Schönbergs 'Moses und Aron', is eerder muziekwetenschappelijk en cultuurhistorisch: haar 'opmerkingen over het beeldverbod plaatsen Freud en Schönberg onmiddellijk in het centrum van onze (post-)joods-christelijke cultuur', zoals Baneke het samenvat (p. X). De wet van God-de-Vader wordt geplaatst tegenover de collectieve incest met de Moeder-Godin, het Woord tegenover het regressieve van het beeld. In een kort coreferaat bij deze lezing formuleert Hein de Jong, uitgaande vanuit biografische gegevens over Schönberg en de thema's die frequent in diens werk voorkomen, enkele voorzichtige psychoanalytische hypothesen over de componist en zijn werk, meer bepaald over het niet voltooiën van de opera *Moses und Aron*. Beide teksten over Schönberg boeiden me vooral als muzikkliefhebber, en zetten me ertoe aan kennis te maken met de besproken opera. Dit werd me niet in dank afgenomen door mijn levensgezellin; is Schönberg niet 'de wreedste van alle componisten' (p. 28)?!

Ludwig Haeslers tekst *Music as transitional object* (in het Engels) is veel meer psychoanalytisch. Alhoewel hij recht doet aan de paradoxale eigenschappen van het transitioneel object, vind ik toch dat hij Winnicotts concept enigszins verarmt: het transitioneel object wordt gecreëerd als een substituut voor wat ontbreekt in de realiteit (p. 33). Bij Winnicott ontstaat het transitioneel object juist in de intermediaire zone tussen binnen- en buitenwereld, uit de

ervaring van de 'illusie', het gelukkige samentreffen van interne en externe realiteit. De borst én het transitioneel object worden gecreëerd door de baby én aangereikt van buitenaf. De kracht van het transitioneel object hangt juist af van de innerlijke aanwezigheid van het goede object waarnaar het verwijst. Haesler merkt overigens zelf op dat het transitioneel object, wanneer het té uitdrukkelijk gebruikt wordt om de pijnlijke realiteit te ontkennen, onttaardt tot fetisj. Hij waarschuwt terecht tegen het mogelijk perverse gebruik van muziek, die dan een instrument wordt van potentieel destructieve manipulatie.

Muziekhistoricus Germain Creyghton probeert in zijn bijdrage *Het relationele complex Clara Wieck – Robert Schumann Johannes Brahms* te ontrefelen. Hij geeft een boeiende beschrijving van het leven van de drie protagonisten, voorzien van enkele voorzichtige psychoanalytische bespiegelingen, maar laat 'de vraag naar de oorsprong van de creativiteit' (p. 61) grotendeels onbeantwoord.

Hendrika Halberstadt-Freud gaat verder in op de fascinerende vrouw die *Clara Schumann, vrouw van de wereld*, was. Haar benadering is weer meer psychoanalytisch, maar overtuigt niet helemaal. Ze legt er trouwens zelf de nadruk op dat de wereld waarin Clara Schumann leefde niet te vergelijken is met de onze: de opvattingen over moederschap bijvoorbeeld verschilden grondig: 'Het emotioneel verwaarlozen van kinderen, zoals wij dat nu zouden noemen, was min of meer normaal in die tijd' (p. 72). Ik vind het dan ook riskant om als psychoanalyticus uitspraken te doen over mensen uit die tijd. Gelukkig blijven ook Halberstadt-Freuds duidingen voorzichtig: Clara Schumann 'blijft onze fantasie prikkelen' (p. 63), en op de vraag waarom ze na Roberts dood ophield met componeren, komt geen afdoend antwoord.

Samenvattend zou ik zeggen dat de lectuur van dit boekje boeiend, ontgoochelend en geruststellend was. Boeiend voor de muzikkliefhebber die er niet voor terugschrikt enig secundair procesdenken te wijden aan zijn overigens non-verbale hobby. Ontgoochelend omdat de psychoanalytische inbreng beperkt bleef tot een wel erg klassiek freudiaans gedachten-

Boeken

goed, op één uitzondering na, maar ook Winnicotts transitioneel object werd naar mijn gevoel eerder gereduceerd. Ik miste Melanie Kleins depressieve positie als basisvoorwaarde voor alle creativiteit, Wilfred Bions 'positive L-, H- & K-links' en zijn 'experience of O', en Donald Meltzers 'aesthetic conflict' en de rol ervan bij 'the apprehension of beauty', om er maar enkele te noemen. Geruststellend ten slotte omdat het mysterie van de muziek – en van de creativiteit in het algemeen – toch weer mooi ontsnapte aan het gevaar van een uitputtende analyse! Geruststellend ook omdat de psychoanalyse, geconfronteerd met de grote

componisten en hun meesterwerken, haar grenzen moet erkennen en nog slechts sprake-loos kan luisteren...

Joost Baneke (red.) (1992), *Psychoanalyse en muziek*. Psychoanalyse en Cultuur, deel 4. Editions Rodopi B.V., Amsterdam/Atlanta GA. ISBN 90-5183-434-9, x + 76 pagina's

Dr. Jef Dehing is jungiaans psychoanalyticus, leeranalyticus bij de Belgische School voor Jungiaanse Psychoanalyse, werkzaam in zijn privé-praktijk te Brussel.